

Kako se prehranjujemo

in o potrošnji.

Učno gradivo za modul 3

peer

Parliaments

Make
yourself
heard

#MyWorldOurPlanet
#EUClimatePact

Ta dokument ni uradno stališče Evropske komisije. Upoštevajte, da so lahko informacije v tem dokumentu zastarele, saj je bil prvotno ustvarjen leta 2022.

Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije, 2024

© Evropska unija, 2024

Politiko ponovne uporabe dokumentov Evropske komisije ureja Sklep Komisije 2011/833/EU z dne 12. decembra 2011 o ponovni uporabi dokumentov Komisije (UL L 330, 14.12.2011, str. 39, ELI: <http://data.europa.eu/eli/dec/2011/833/oj>). Če ni drugače navedeno, je ponovna uporaba tega dokumenta dovoljena na podlagi licence Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) licence (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). To pomeni, da je ponovna uporaba dovoljena, če je ustrezno naveden vir in so označene morebitne spremembe.

Za uporabo ali reprodukcijo elementov, ki niso v lasti Evropske unije, je morda treba za dovoljenje zaprositi neposredno imetnike pravic.

Kako se prehranjujemo in o potrošnji: trajnostna hrana

1. vprašanje

Kako lahko jemo bolj trajnostno in zavržemo manj hrane? **Oglejte si naslednje možnosti**, se s svojo skupino **pogovorite** o njih in **jih razvrstite** glede na rešitve, ki se vam zdijo najboljše.

Točke	Možnost
5 točke	B
4 točke	C
3 točke	A
2 točke	E
1 točka	D

Vzorec glasovnice

- A** Živilske izdelke je treba **označiti s podatki** o njihovem vplivu na zdravje, okolje in podnebje ter o tem, ali so bili lokalno pridelani.
- B** Restavracije in trgovci s hrano na drobno bi morali biti **transparentni glede svoje zavržene** hrane ter si prizadevati le-to zmanjšati ali odpraviti.
- C** Cene živilskih izdelkov bi morale bolje odražati njihov **vpliv na okolje in podnebje**.
- D** Kmetijstvo je treba korenito preoblikovati, da bi kmetje uporabljali **manj gnojil in pesticidov** ter izbrali organska gnojila, kjer je potrebno. Prav tako bi morali prejeti več podpore pri **zaščiti biotske raznovrstnosti** ter v splošnem imeti manj škodljivih vplivov na okolje in zdravje.
- E** Katerih **drugih rešitev** se še spomnite?

Kontekst

Tretjino emisij toplogrednih plinov v svetu je mogoče pripisati prehranskemu sistemu in njegovi dobavni verigi. To vključuje poljedelstvo in živinorejo, spreminjanje rabe zemljišč (vključno s krčenjem in degradacijo gozdov), predelavo, pakiranje, prevoz in distribucijo, maloprodajo, shranjevanje in pripravo hrane ter živilske odpadke na mestu porabe.

Skoraj 15 % emisij toplogrednih plinov v svetu je posledica živinoreje. Govedina in kravje mleko sta proizvoda, ki za odgovorna za največ emisij, pri čemer govedina prispeva 41 %, kravje mleko pa 20 % skupnih emisij toplogrednih plinov zaradi živine. V Evropi je kmetijstvo odgovorno za 10 % emisij toplogrednih plinov EU in skoraj 60 % le-teh je iz živinorejskega sektorja. Vendar pa ta podatek ne upošteva koristi reje živali, in sicer v smislu količine ogljika, vezanega v travnate površine, in bogate biotske raznovrstnosti pašnikov.

Trenutni vzorci potrošnje hrane so neustrezni, tako z okoljskega kot z zdravstvenega vidika. V EU je povprečni vnos rdečega mesa, sladkorja, soli in maščob še vedno nad priporočenimi ravnmi. Prehod na uravnoteženo prehrano, ki vključuje manj rafiniranega sladkorja in več živil rastlinskega izvora, zlasti svežega sadja in zelenjave, bo zmanjšal ne le tveganja smrtno nevarnih bolezni, temveč tudi vpliv prehranskega sistema na okolje.

Evropska komisija je leta 2020 objavila svojo strategijo od vil do vilic z namenom vzpostavitve poštenega, zdravega in okolju prijaznega prehranskega sistema – od proizvodnje in predelave do porabe in ravnanja z odpadki. Strategija je del Evropskega zelenega dogovora in je namenjena spodbujanju trajnostne potrošnje hrane, podpiranju prehoda na zdravo in trajnostno prehrano ter zmanjšanju zavržene hrane. Vsebuje več ciljev za zmanjšanje vpliva proizvodnje hrane na okolje, vključno s ciljem, da do leta 2030 vsaj 25 % kmetijskih zemljišč v EU preide na ekološko obdelavo. To je približno trikrat več kot v letu 2019.

Emisije toplogrednih plinov po sektorjih v 2019

Ciljni trajnostne proizvodnje hrane v EU za leto 2030

Kako se prehranjujemo
in o potrošnji:
trajnostna hrana

Označevanje

živil

Jasno označevanje živil je sestavni del prehoda na trajnostni prehranski sistem, saj omogoča potrošnikom, da se odločajo informirano ter izbirajo bolj zdravo in trajnostno hrano.

Potrošnike vse bolj zanimajo informacije o tem, od kod prihajajo njihovi izdelki (v nekaterih primerih za podporo lokalnim proizvajalcem), kako so bili predelani in kakšna je njihova temeljna prehranska vrednost.

Ni zanesljivih podatkov o številu okolju prijaznih oznak za živila (znaki za okolje) v Evropi. Seznam znakov za okolje vključuje več kot 70 znakov za okolje, na primer tudi znak za zmanjšanje ogljika, ki dokazuje, da je bil ogljični odtis izdelka izmerjen in da se je proizvajalec zavezal, da bo ta odtis zmanjšal. V nedavni anketi 10 000 potrošnikov v EU sta dve tretjini podprli označevanje ogljikovih emisij na izdelkih.

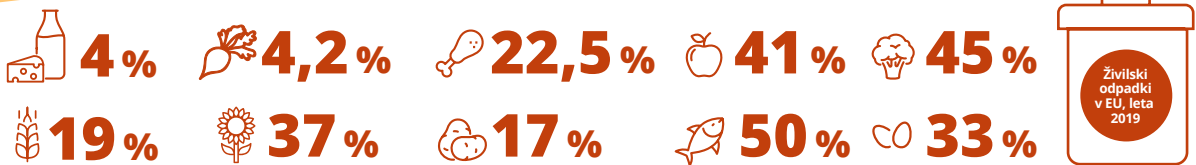
Nedavna strategija Komisije od vil do vilic je napovedala razvoj trajnostnega okvirja za označevanje živil, ki bo vključeval prehranske, podnebne, okoljske in družbene dejavnike.

**Kako se prehranjujemo
in o potrošnji:
trajnostna hrana**

Živilski odpadki

Hrana se izgubi ali zavrže vzdolž celotne prehranske verige, zlasti med predelavo in proizvodnjo, v trgovinah, restavracijah in menzah ter doma. Leta 2011 je v EU nastalo 129 megaton odpadne hrane, kar je enako 20 % proizvedene hrane. Zelenjava, sadje in žita so skupine živil z največjo količino odpadkov.

Strategija Evropske komisije od vil do vilic predlaga pravno zavezujoče cilje za zmanjšanje zavržene hrane po vsej EU. Nekatere članice pa so že določile svoje lastne cilje. Na primer, v Franciji morajo distributerji hrane in veliki gostinci v zaporih, bolnišnicah in šolah zmanjšati količino zavržene hrane za 50 % do leta 2025, do leta 2030 pa jim morajo slediti še gostinske storitve in drugi.

Po navedbah neprofitne organizacije Project Drawdown je zavržena hrana glavna rešitev do hitrega zmanjšanja emisij iz kmetijskega, gozdarskega in drugega sektorja rabe zemljišč (znanega kot AFOLU), s potencialnim zmanjšanjem za 90 gigaton med letoma 2020 in 2050.

Gospodinjstva so vir 52 % vseh živilskih odpadkov v EU. Gostinski sektor (npr. restavracije in gostinci) ter trgovci na debelo in drobno (supermarketi in diskonti) skupaj predstavljajo 17 % vseh živilskih odpadkov.

Do 10 % odpadne hrane, ki nastane vsako leto v EU, je povezanih z izrazoma »datum uporabe« in »uporabno najmanj do« na etiketah živil. Boljše označevanje datuma in večja ozaveščenost o tem, kaj pomeni, bi torej lahko pripomogla k preprečevanju in zmanjševanju zavržene hrane.

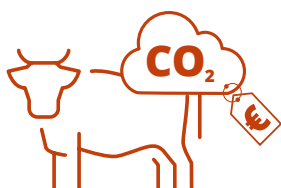
Če odpadne hrane ni mogoče preprečiti, je najbolje, da presežek živil razdelite ljudem, ki jih potrebujejo. Komisija je tako sprejela Smernice EU o doniranju hrane, ki podpirajo distributerje in prejemnike presežka hrane.

Leta 2016 je Francija uvedla zakon, ki od velikih supermarketov zahteva, da sklenejo pogodbo o doniranju hrane s pooblaščenimi dobrodelnimi organizacijami. Vendar pa kritiki trdijo, da je za izpolnitev te zakonske zahteve dovolj, da supermarketi donirajo samo 1 % presežka svoje hrane.

Cene živil

V skladu s strategijo Evropske komisije od vil do vilic bi morale davčne pobude spodbuditi potrošnike k izbiri trajnostne in zdrave prehrane. Doslej še nobena država ni uvedla davka na ogljik, specifičnega za živila. Da bi lahko bila tovrstna obdavčitev učinkovita, so pokazale raziskave s Švedske: Hipotetični davek na mesne in mlečne izdelke, katerega stopnja je bila določena s posebnim vplivom na okolje, bi zmanjšal emisije toplogrednih plinov, povezane z živinorejo, za 12 %.

V Nemčiji ima hrana nižji DDV (7 %) v primerjavi z neživilskimi izdelki (19 %). Zvezna agencija za varstvo okolja je predlagala odpravo olajšave DDV za proizvode živalskega izvora (in uvedbo 19-odstotnega DDV), hkrati pa še dodatno znižanje znižanega DDV za proizvode rastlinskega izvora. Podražili bi se meso in mlečni izdelki, pocenili pa bi se krompir, korenje, moka itd., s čimer bi se zmanjšali neželeni stranski učinki na gospodinjstva z nizkimi dohodki.

Vendar je bistveno zagotoviti, da to ne bi nepravilno vplivalo na ranljive skupine.

Pred kratkim je EU reformirala svojo skupno kmetijsko politiko. Reforma zagotavlja, da bodo v prihodnosti mali in srednje veliki proizvajalci po Evropi prejemali vsaj 10 % neposredne dohodkovne podpore EU. Poleg tega bo ena četrtnina neposrednih plačil dodeljena za ekosheme, kot sta ekološko kmetovanje in izboljšanje dobrega počutja živali. Ti novi ukrepi bi lahko potrošnikom zagotovili cenejšo lokalno in trajnostno pridelano hrano.

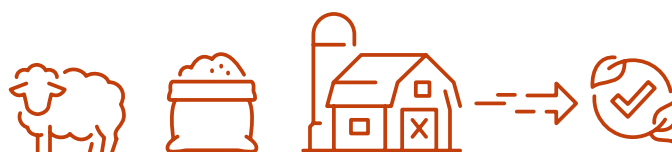

Potrošnja mesnih in mlečnih izdelkov ima družbeni in kulturni pomen po vsej EU, v zvezi s temi živali pa obstaja nekaj globoko zakoreninjenih tradicij. Spreminjanje vedenja bo zahteven, dolgoročen proces, zlasti glede na to, da veganski nadomestki še niso splošno dostopni ali cenovno ugodni.

Trajnostno kmetijstvo

Leta 2019 je kmetijski sektor proizvedel približno 10 % skupnih emisij toplogrednih plinov v EU, ki je med drugim posledica metana iz prebavnih procesov živine, shranjenega živalskega gnoja in dušikovega oksida, pridobljenega iz gnojil.

Uporaba kemičnih pesticidov v kmetijstvu za zaščito določenih rastlin pred boleznimi prispeva k onesnaževanju tal, vode in zraka ter k izgubi biotske raznovrstnosti, lahko pa škoduje tudi drugim rastlinam, žuželkam, pticam, sesalcem in dvoživkam. Evropska komisija bo sprejela ukrepe za prepolovitev celotne uporabe kemičnih pesticidov in njihovega tveganja do leta 2030.

Cilj ekološkega kmetovanja je pridelava hrane z uporabo naravnih snovi in postopkov. Zemljišča, ki se obdelujejo na ekološki način, so za približno 30 % bolj biotsko raznovrstna kot zemljišča, ki se obdelujejo na običajen način.

Evropski zeleni dogovor je zastavil cilj, da se do leta 2030 25 % kmetijskih zemljišč obdeluje ekološko. To je trikrat več kot skupni delež leta 2019, ki je znašal 8,5 %, čeprav se ta delež med državami članicami zelo razlikuje (glejte sliko).

Evropska komisija je marca 2021 uvedla Ekološki akcijski načrt, katerega cilj je spodbuditi povpraševanje po ekoloških proizvodih, zagotoviti zaupanje potrošnikov in podpreti prehod na ekološko kmetovanje.

Kako se prehranjujemo in o potrošnji: trajnostna potrošnja

2. vprašanje

Kako je najboljšo spodbujati trajnostno potrošnjo? **Oglejte si naslednje možnosti**, se s svojo skupino **pogovorite** o njih in **jih razvrstite** glede na rešitve, ki se vam zdijo najboljše.

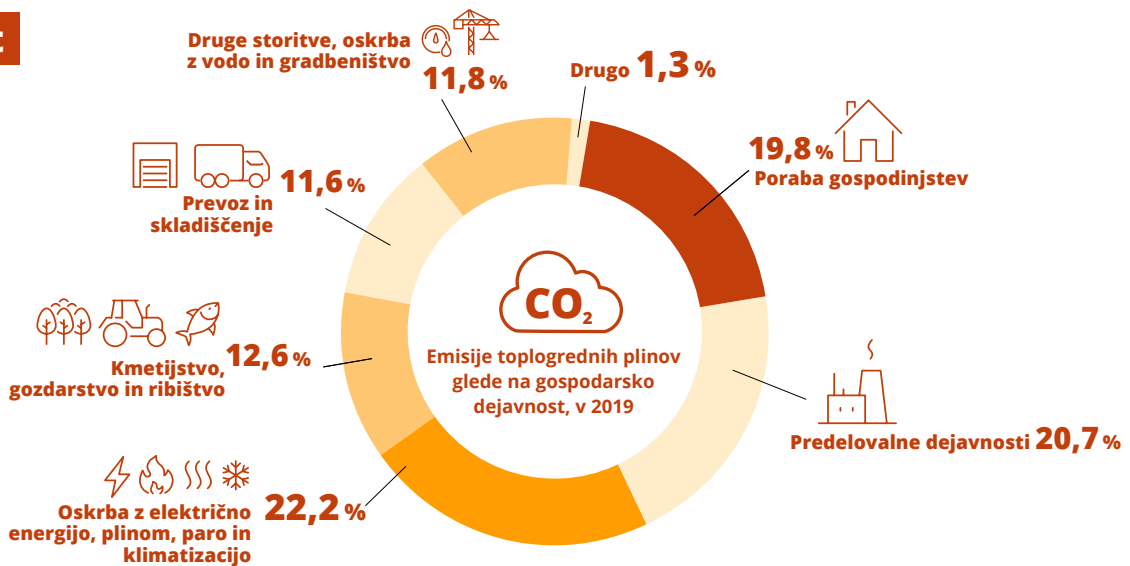
Točke	Možnost
5 točke	B
4 točke	C
3 točke	A
2 točke	E
1 točka	D

Vzorec glasovnice

- A** Podjetja in javni organi bi morali biti transparentni **glede vpliva, ki ga imajo njihovi izdelki in proizvodni procesi** (in od njihovih dobaviteljev) na okolje in zdravje ljudi, tako v EU kot zunaj nje.
- B** **Vpliv na zdravje, okolje in podnebje** bi se moral bolje odražati v cenah izdelkov. Potrošniki bi morali dobiti tudi več informacij o teh vplivih (npr. z označevanjem, večjo preglednostjo, digitalnimi aplikacijami).
- C** **Najmanjša garancija na električne aparate** bi morala biti podaljšana na dve leti, proizvajalci pa bi morali narediti več, da bi izboljšali njihovo popravljivost.
- D** **Plastične platenke za enkratno uporabo bi bilo treba prepovedati** in obstajati bi moral sistem vračanja plastenke za večkratno uporabo po vsej EU.
- E** Katerih **drugih rešitev** se še spomnite?

Kontekst

Poraba gospodinjstev je v letu 2019 predstavljala skoraj petino (19,8 %) emisij toplogrednih plinov v EU, kar je skoraj toliko kot proizvodni sektor (20,7 %) in malo manj kot proizvodnja električne energije, plina in pare (22,2 %).

Zmanjšanje neto emisij v EU za 55 % do leta 2030 bo bistveno odvisno od tega, ali bodo ljudje spremenili svoje potrošniške navade v smeri zmanjševanja, ponovne uporabe, popravil in recikliranja. K temu pa bo pripomoglo tudi to, da je okoljska zavest med Evropejci že visoka. V nedavni vseevropski raziskavi je 94 % vprašanih izjavilo, da je varovanje okolja zanje osebno pomembno. Več kot dve tretjini se jih strinja, da imajo njihove potrošniške navade negativne učinke na okolje. Spreminjanje vzorcev porabe in proizvodnje je bil najpogostejše omenjen način za reševanje okoljskih problemov.

Vendar pa so številne raziskave pokazale, da ni lahko spremeniti vedenja ljudi, da bi bili bolj okolju prijazni. Na izbiro potrošnikov, kaj kupiti in kako uporabiti, poleg trajnosti vplivajo številni dejavniki, kot so cena, razpoložljivost, udobje, navade in družbene norme.

Obstajajo številne politike EU, ki so pomembne za možnost potrošnikov, da sprejemajo trajnostne odločitve. Te med drugim vključujejo okoljske zahteve za izdelke, zahteve glede informacij in označevanja (vključno s prostovoljnim znakom EU za okolje), pravila o garancijah za izdelke in zakonodajo o odpadkih, ki olajša recikliranje.

Kako se prehranjujemo in o potrošnji: trajnostna potrošnja

Spremljanje dobavne verige

Vsako podjetje in izdelek ima okoljski odtis. Ta odtis je izračunan na podlagi vrste vplivov na okolje, kot so podnebne spremembe, tanjšanje ozonskega plašča, raba zemljišč, izčrpavanje virov, poraba vode, poraba energije in uporaba kemikalij ter drugi družbeni vidiki. Zavzema širok, celovit pogled na življenjski cikel izdelka in podjetja, ki ga proizvaja (od pridobivanja surovin in proizvodnje do uporabe in upravljanja ob koncu življenjske dobe).

Podjetjem trenutno ni treba računati svojega okoljskega odtisa. Vendar pa od leta 2014 zakonodaja EU od velikih podjetij zahteva, da razkrijejo informacije o tem, kako se spopadajo z družbenimi in okoljskimi izzivi v svoji dobavni verigi. Poročila o trajnosti, podana v skladu s temi pravili, so prejele kritike, ker jih je težko primerjati in ker ne obravnavajo vedno najbolj pomembnih tem.

Evropska komisija je zato sprejela predlog ambicioznejše uredbe (Direktiva o poročanju o trajnostnem razvoju podjetij), ki od približno 50 000 podjetij v Evropi zahteva, da poročajo o svoji trajnostni uspešnosti.

Pomembno je, da so trditve glede okoljske učinkovitosti podjetij in izdelkov zanesljive, primerljive in preverljive po vsej EU. Zanesljive okoljske informacije bi udeležencem na trgu – potrošnikom, podjetjem, vlagateljem – omogočile sprejemanje bolj zelenih odločitev. Evropska komisija bo zato sprejela predlagano pobudo za zelene zahteve, ki zagotavlja, da morajo biti vse okoljske trditve podjetij utemeljene s standardno metodologijo.

Kako se prehranjujemo
in o potrošnji:
trajnostna potrošnja

Odpadna električna in elektronska oprema (e-odpadki) je najhitreje rastoča vrsta odpadkov v EU. V letu 2017 je bilo ustvarjenih 10,4 milijona ton e-odpadkov, kar je dobrih 20 kg na osebo.

E-odpadki vključujejo široko paleto naprav, kot so računalniki, hladilniki in mobilni telefoni, ki so dosegli konec svoje življenjske dobe in vsebujejo kompleksno mešanico materialov. Nekateri od teh so nevarni in lahko ob neustreznem upravljanju z zavrženimi napravami povzročijo velike okoljske in zdravstvene težave. Sodobna elektronika vsebuje redke in drage materiale, ki jih je mogoče ob učinkovitem upravljanju z e-odpadki reciklirati in ponovno uporabiti.

Nedavna študija kaže, da je dejanska življenjska doba izdelkov bistveno nižja od njihove načrtovane ali zelene življenjske dobe.

EU ima vzpostavljene politike in zakonodajo za zmanjšanje količine e-odpadkov in zagotavljanje ustreznega ravnanja z njimi. V letu 2019 so bili uvedeni specifični predpisi za pralne stroje, pomivalne stroje, televizorje, svetilke in hladilnike, ki določajo pravila o razpoložljivosti nadomestnih delov in informacij glede trajnosti ter popravilu, z namenom podaljšanja življenjske dobe teh izdelkov.

Pravila EU o garancijah za izdelke določajo dveletni garancijski rok. Če se izdelek v času garancije pokvari, ga mora prodajalec popraviti ali zamenjati, če pa to ni mogoče, mora ponuditi popust ali vrniti plačani denar.

**Kako se prehranjujemo
in o potrošnji:
trajnostna potrošnja**

Plastenke za enkratno uporabo in sistemi vračanja

Popolna razgradnja plastenke traja vsaj 450 let. S tem procesom se v okolje sprošča mikroplastika, učinki tega pa še niso povsem jasni. Plastika pogosto vsebuje potencialno strupene kemične snovi, ki so lahko škodljive za živali ali ljudi, ki jih zaužijejo.

Plastenke so večinoma izdelane iz polietilen tereftalata (PET), naftnega proizvoda, ki ima v svojem življenjskem ciklu velik ogljični odtis. Ocenjuje se, da je za proizvodnjo dejanske plastenke potrebna približno četrtnina steklenice olja. Poleg tega pa je za izdelavo tipične plastenke za enkratno uporabo potrebnih več kot pet litrov vode.

Plastenke za enkratno uporabo so škodljive tudi za živali. Plastični pokrovčki plastenk pogosto končajo na dnu morja, kjer jih morske živali zamenjajo za hrano. Nekatere se z njimi zadušijo, druge pa umrejo zaradi toksinov, ki jih pokrovčki plastenk sprostijo v njihove želodce.

Direktiva EU o plastičnih izdelkih za enkratno uporabo določa cilje recikliranja in zbiranja plastenk. Do leta 2025 bodo morale biti plastenke izdelane iz vsaj 25 % reciklirane plastike (30 % do leta 2030), 77 % plastenk pa bo treba zbirati ločeno (90 % do leta 2029).

Prepovedi plastenk za enkratno uporabo ni. Okoljski vpliv takšne prepovedi je lahko dvoumen, saj če se namesto tega uporabljajo jeklene in aluminijaste steklenice za večkratno uporabo, so njihove okoljske koristi v veliki meri odvisne od tega, koliko se uporabljajo. Podobno je treba vsako steklenico (0,75 l) ponovno uporabiti vsaj trikrat, da so okoljsko enakovredne PET plastenkam (0,5 l), odvisno od posameznih virov in lokalnih okoliščin.

Direktiva o pitni vodi spodbuja države članice, da promovirajo uporabo vode iz pipe za prehrano ljudi z namenom zmanjšanja porabe ustekleničene vode in s tem količine plastike, ki konča v rekah in morjih.

Kako se prehranjujemo
in o potrošnji:
trajnostna potrošnja

